

ЕГЕМЕН

АСТАНА

Рухани жаңғырудың негізі ұлттық құндылықта

Тәуелсіздіктің ширек ғасырында, құдайға шүкір, еліміздің саяси және экономикалық тұрпаты айшықталды. Мәдени-рухани салада да көптеген бедерлі істер жүзеге асты. Басқаны былай қойғанда, 2004 жылы «Мәдени мұра» және 2013 жылы «Халық – тарих толқынында» бағдарламалары көп тірлікке тізгін болды. Қоғамымыздың барлық саласындағы оң өзгерістер – бүгінгі шындығымыз. Ендігі әңгіме Тәуелсіздіктің екінші жиырма бес жылына аяқ басқанда рухани салада да ауқымды және іргелі жұмыстар алға шығып, бұл бағытқа тереңірек назар аударудың қажеттігінде болып отыр. Елбасы атап көрсеткен «Біртұтас Ұлт болу» идеясы – биік мақсаттардың бірі ғана емес, бірегейі. Шын мәнісінде, «Мақсатқа жету үшін біздің санамыз ісімізден озып жүруі, яғни одан бұрын жаңғырып отыруы тиіс. Бұл саяси және экономикалық жаңғыруларды толықтырып қана қоймай, олардың өзегіне айналады» дегенге бірдеңе қосу қиын. Осы бір өміршең бағдарламалық нұсқаны қалай іске асыруға болады? Рас, бүгінгі күнге дейін көптеген құнды пікірлер айтылды, әлі айтылады. Біз де осы бағытқа үнімізді қоссақ деп қолға қалам алып отырмыз. Ең бірінші айтарымыз, өткенімізге тәуелсіздік талаптары тұрғысынан қарау әлі жетісе бермейді. Мысалы, мектеп не жоғары оқу орындарында алғашқы қазақ ағартушыларын оқығанда олардың тамаша саяси ойларына көңіл бөлмек түгіл, ескермейміз де. Шоқан Уәлиханов 1864 жылғы «Сот реформасы жайындағы» еңбегінде «Халықтың қалыпты түрде өсуі үшін ол дамудың қандай деңгейінде тұрса да, өзіндік дамуы, өзін-өзі қорғауы, өзін-өзі басқаруы және өзіндік соты болуы қажет» деп жазған еді. Ал Ыбырай Алтынсарин өз кезіндегі «орыс селендерін» әкеліп орнатпақ болған Ресей саясаты туралы былай деді: «Бұл пікір, меніңше, ешбір ақылға сыймайтын нәрсе сияқты. Егер істі дұрыс жүргізе білмесе, онда айттым да қойдым, қазақтар – келешегі жақсы деп үміт етіп отырған осы халық, тез құрып кетеді, содан кейін бұл істі ешқандай түзете алмайсың». Ресей саясатының зардабын жеткілікті білген Абай орыстың сотымен қазақты соттауға болмайды деп, 74 баптан тұратын «Билер ережесін» дайындаса, орысша оқу керектігін, өнер, ғылымның орыста екенін айта отырып: «Зарарынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек» деген болатын. Бұл және де басқа ойлар мен тұжырымдар қазіргі тәуелсіз елдің азаматтарының еркін санасын қалыптастырудың, саяси сергектіктің, құлдық психологиядан арылудың пәрменді құралдары екеніне де дау жоқ және бір маңыздысы, бұл идеялар Алаш қозғалысына да рухани негіз болған-тұғын. Тағы да бір маңыздырақ мәселе Алаш жетекшілерінің азаттыққа шөліккеп жүргендегі мол ой-идеяларын бүгінгі тәуелсіз Қазақстан жөніндегі Елбасымыздың ой-тұжырымдарымен сабақтастырып насихаттау жетіспейді. Бұл біздің жалпы идеологиялық тәрбие жұмысымыздың деңгейін сапалы сатыға көтеріп, рухани түлеуімізді жаңа мазмұндармен байыта түсер еді. Біз Еуразия құрлығында өмір сүріп отырмыз. Ал бірақ біз кейінгі кезде батысшыл болып барамыз. Бұл бағытта екі жағдайды ескерген жөн. Бірі бұрынғы емшілік салада, қазіргі медицинада «мөлшер» (доза) деген ұғым

болған еді, әлі де бар. Емді артық қабылдау адам организміне зиян келтіреді. Сондайақ кезінде Алаш жетекшілері біз батыстық буржуазиялық жолды таңдаймыз, бірақ өзіміздің тарихи, ұлттық ерекшеліктерімізді ескере отырып деген болатын. Осы сәтте ұлы Мұхтар Әуезовтің хакім Абайдың үш рухани бұлағы туралы ойы еріксіз еске түседі. «Мұның біріншісі – қазақ халқының есте жоқ ескі заманнан жиып, өсіріп келген өз даналығы, ауызша әдебиет қоры... Екінші бір қол артқан қазынасы – араб, парсы, түрік тіліндегі шығыстың көркем классик поэзиясы. Үшіншісі – үлкен өнер, мол азық алған зор саласы – орыс халқының мәдениеті және сол арқылы Еуропа мәдениеті». Шынына келгенде, ұлттық шынайы болмыс жүрегі, Шығыс пен Батыс қос қанаты болған Абай әлемдік деңгейге көтерілген болатын. Кез келген ұлттық құндылықтың негізі – ұлттық тіл. Сондықтан, халқымыздың тағылымы мол тарихы мен ежелден келе жатқан, тіні еш үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерді, оның ішінде сөзсіз ана тілінсіз рухани жаңғырудың жүзеге аспайтыны белгілі. Алайда, сонау патшалық Ресейдің отарлық саясаты, соның саяси жалғасындай болған кеңестік кезең ұлттық дамудың ғасырлар сарапталған жолынан тайдырып, орыстың тілімен бірге кейде қайшылықты тәрбиесі де еріксіз таңылып, тілімізді аздырды, дінімізді шеттетті, ділімізді лайлады. Міне, сол кездерден әбден теперіш көрген, тәуелсіздіктің жиырма бес жылында да айдарынан жел есе қоймаған қазіргі қазақ тілдік кеңістікте қиыншылықтар көбейе түспесе, азаятын емес. Елбасымыз үш тілді білу туралы көптен айтып келеді. Бұл – өміршең идея. Ондағы ой – егер біздің ұрпағымыз үш тілді біліп ғана қоймай, сол тіл иелерінің тарихын, білім-ғылымын біліп жатсақ, өркениеттің жаңа сатысына көтерілер едік дегендік. Алайда, осы үш тілде білім беруді «үш тұғырлы тіл» дегенмен шатастыру да көп кедергілерге ұрындырып отыр. Тілдің жалғыз ғана тұғыры барын көптеген шала сауаттылар мойындағысы келмейді. Ол тұғыр – ұлттық тіл. Және осы тұғыр мықты болған кезде ғана өзге тілдердің құдіретін де тіл иесі айқынырақ сезінеді. Тоғыз жүздің үстіндегі еңбектерін он тілде жазған, шет елде жүргеніне он бес жылдан асқанда, яғни 1936 жылы Түркістан жастарының алдында Мұстафа Шоқайдың радиодан сөйлеген сөзінің құдіретті күшіне таңғалмау мүмкін емес. Сөзінен от-жалын шашады. Алаш ардақтыларының бірнеше тіл білгенінен хабардар қазақ өз баласының ағылшын тілін білгеніне әсте қарсы бола қоймайды. Алайда, көп тіл бәрімізге қажет пе немесе ол тілдерді қашан, қалай оқып үйрену керек деген мәселе де жоқ емес. Жақында мынандай мәліметтермен таныстым: 2 тіл 1-сыныпта 4 елде, 2-сыныпта 5 елде, 4 – 6-сыныптарда 13 елде оқытылады екен («Егемен Қазақстан», 15 сәуір, 2017 жыл). Ал біз балабақшаларда, көбісі әлі өз ана тілінде сөйлей алмайтын әлеуметтік ортада 4-5 жасар ұл-қыздарымызға үш тілді қатар оқытып жатырмыз. Енді олардың көбісі не қазақша, не орысша, болмаса ағылшынша сөйлей алмайды. Өздері әр тілден естіген сөздерін пайдаланады. Көбіне сөздерді түсінбей жаттап алады. Ең негізгісі, ұл-қыздарымыздың ұлттық ойлау жүйелері бұзылуда. Бұл – аса қауіпті. Елбасының мақаласында атап көрсетілгендей, «жаңғыру елдің ұлттық рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды». Талай тағдырдан сүрінбей келе жатқан

озық ұлттық салт-дәстүрлеріміздің ішінде ұлттық сана мен ұлттық рухтың орындары бөлек. Ұлттық сана тікелей ұлттық болмыстың өзегі, мазмұны болса, ұлттық рух оның алға ұстар туы, жеңіске жетелер қуатты құралы. Кезінде Алаш алыптарының бірі Мұстафа Шоқай: «Ұлттық рухсыз ұлт тәуелсіздігі болуы мүмкін бе? Тарих ондайды көрген жоқ та, білмейді де. Ұлт азаттығы – ұлттық рухтың нәтижесі. Ал ұлттық рухтың өзі ұлт азаттығы мен тәуелсіздігі аясында өсіп дамиды, жеміс береді», деген болатын. Шынында да, ұлттық рух тамаша қасиеттерге ие етумен бірге өз ұлтыңды шынайы тануға, өз халқыңның алдындағы өз борышыңды жоғары да терең сезіне түсуге көмектеседі. Жинақтай айтқанда, ұлттық һәм тарихи сана, саяси сергектік, ұлттық рух сияқты халқымыздың құндылықтар жүйесін құрайтын рухани кодымызды жетілдіре түспей, ешқандай жаңғыру да, алға сапалы жылжу да болмайды. Мұны Тәуелсіздігіміздің тұғырлы болуы да, Мәңгілік Ел құруымыз да талап етіп отыр.